

Avram Iancu – între glorie și defăimare*

Ioan Bolovan

Membru corespondent al Academiei Române

Sorin Șipoș**

Asupra personalității copleșitoare a Eroului Național Avram Iancu s-au aplecat în ultimii o sută cincizeci de ani mai mulți istorici, însă majoritatea s-au oprit cu expunerea în 1852, considerat momentul până la care viața eroului s-a desfășurat într-o oarecare normalitate. Au existat o sfială, o timiditate și în același timp un respect pentru ceea ce Iancu a reprezentat în mișcarea națională de la mijlocul secolului al XIX-lea. În istoriografia românească puțini sunt specialiștii care s-au încumetat să elucideze destinul lui Iancu după anul 1852, structurându-se în timp două puncte de vedere asupra ultimelor două decenii din viața lui Iancu. Pentru Silviu Dragomir, comportamentul conducătorului moșilor după anul 1852 se explică prin boala de natură neuropsihică cauzată de tensiunea în care a trăit în timpul revoluției, de responsabilitățile mari asumate

și mai ales de tratamentul nedemn la care moșii și conducătorii lor au fost supuși de austrieci după revoluție. Potrivit autorului, atitudinea lui Iancu din timpul vizitei împăratului și întregul comportament al eroului până la moarte sunt într-o strânsă legătură. Majoritatea istoricilor au văzut în refuzul conducătorului moșilor de a se întâlni cu împăratul primele semne ale bolii. Există însă numeroase semne de întrebare dacă Iancu a fost cu adevărat bolnav. Dragomir n-a descoperit la înaintașii eroului mărturii privind prezența bolii și, în consecință, exclude posibilitatea transmiterii pe cale genetică. La fel, deși sunt relatări care vorbesc despre relațiile lui Iancu cu tinere din Apuseni, autorul exclude posibilitatea ca boala să aibă natură venerică. Există numeroase relatări ce vorbesc despre perioadele în care Iancu pleca de acasă, străbătea munții, oprindu-se la foștii

*Alocuțiune susținută la sesiunea „Bicentenarul nașterii lui Avram Iancu - eroul, contemporanii, epoca” (28 mai 2024, Aula Academiei Române)

**Profesor universitar, Universitatea din Oradea

săi colaboratori sau la familiile moșilor de rând. Îmbrăcat în haine sărăcicioase, era văzut adesea cântând din fluiet. Tăcut și îngândurat, răspundea celor care îl întrebau despre revoluție în parabole sau cu ironii. Mulți dintre contemporanii săi nu i-au înțeles niciodată atitudinea și l-au considerat nebun. Sigur că între Avram Iancu cel din revoluție, care condusesse administrația Apusenilor, și cel de acum, pribeag și dezamăgit, era o uriașă diferență. Majoritatea contemporanilor probabil l-au judecat superficial, preluând și transmițând mai departe imaginea lui Iancu bolnav, care mai apoi s-a generalizat în epocă. Urmând explicațiile lui George Bariț, Silviu Dragomir considera că boala s-a declanșat din cauza succesiunii unor evenimente neplăcute. Maladieii i s-a asociat consumul exagerat de alcool. În măsura în care se destramă idealul pentru care a luptat cu toată puterea sufletului său, scrie istoricul, Iancu își pierde încetul cu încetul echilibrul vieții și se lasă robit de patima beției. Concluzionând, Silviu Dragomir nu vorbește explicit de nebunia lui Avram Iancu, ci doar de boala de care conducătorul moșilor a suferit. Deși istoricul nu a pronunțat cuvântul, în lucrare sunt pasaje din care reiese că boala la care se făcea referire era nebunia.

Majoritatea celor care l-au considerat nebun făceau parte din pătura înstărită a moșilor din Apuseni și din intelectualitatea românească din Transilvania. Un aspect interesant este faptul că pentru prima dată ideea nebuniei lui Iancu apare după refuzul acestuia de a se întâlni cu împăratul. Atitudinea lui din timpul vizitei împăratului a stârnit cu siguranță nemulțumiri printre moși, îndeosebi în rândul celor avuți, care sperau să tragă foloase de pe urma bunăvoinței suveranului. Remarcăm apoi că, spre deosebire de majoritatea foștilor colaboratori din revoluție, atitudinea lui Iancu în privința avantajelor materiale propuse de imperiali a fost una de refuz. El n-a acceptat niciun beneficiu din partea autorităților imperiale. A solicitat, în schimb, respectarea promisiunilor făcute moșilor de rând. Ne întrebăm cum priveau oare elita Apusenilor și o mare parte din intelectualitatea din Ardeal refuzurile consecvente și repetate ale lui Iancu la ofertele făcute de autorități. Apoi, chiar familia sa l-a renegat, deoarece a refuzat avantajele oferite de autorități. Documente inedite, recent publicate, demonstrează fără echivoc atitudinea nefirească a tatălui lui Avram Iancu de

a nu-l trece în testamentul său redactat la Vidra de Sus, în 26 iunie 1855, pe motiv că Eroul ar fi „la minte clătit și prădător”, solicitând scaunului judecătoresc instituirea unui tutore „care să vegheze ca Avram să nu risipească averea tatălui său”. Sunt, iată, numeroase probleme în legătură cu boala lui Avram Iancu, cu atitudinea propriei familii. Acestora le-ar fi fost suficient însă să urmărească conduita conducătorului moșilor, care este una sinceră și idealistă, și ar fi constatat că Iancu a perseverat în a și-o menține. Putea, oare, un nebun să aibă gânduri atât de nobile? Chiar și unii reprezentanți ai maghiarilor, care ar fi avut toate motivele să-l catalogheze nebun pe Avram Iancu, au oferit o „sentință” echilibrată și corectă asupra liderului român. Profesorul Samuil Borbély, directorul Școlii Normale din Zalău, care l-a întâlnit personal pe Iancu, consemna la 19 decembrie 1864: „*Craiul munților, după ce tragedia anilor 48-49 s-a încheiat și s-a văzut înșelat și pe el și neamul său, a căzut într-o adâncă tristețe, adică melancolie. Și ca să nu-și simtă așa mult durerea s-a apucat să bea vin, rachiu, orice băutură, fără alegere...Nu se poate numi, încă, ce-i drept, nebun, căci dacă e treaz vorbește ca omul inteligibil nemțește, ungurește, românește, latinește, dar [vorbește] foarte puțin*”.

Cercetări recente, realizate într-o manieră interdisciplinară de către un istoric și un psiholog, au supus unei analize riguroase mărturiile contemporane despre ultimele două decenii de viață ale lui Avram Iancu. Așa cum bine subliniază autorii, în epocă, dar și astăzi, pentru majoritatea celor nepregătiți profesional în domeniul psihiatriei și psihologiei, noțiunea „nebunie” era cel mai adesea folosită în limbajul cotidian pentru a acoperi „un spectru foarte larg de manifestări și de comportamente, însemnând practic orice abatere de la starea normală de sănătate psihologică a cuiva. Desigur, această «normalitate» era raportată la normele sociale ale vremii”. Cercetarea scrisorilor și relatărilor referitoare la Craiul Munților a implicat și o selecție atentă a celor mai relevante dintre ele în a furniza informații utile demersului științific. Autorii au recurs la modelul stres-vulnerabilitate, propus în anul 1977 de către Joseph Zubin și Bonnie Spring, în tentativa lor de înțelegere a tulburărilor mintale pe care le-ar fi suferit Avram Iancu. „Acest model descrie factorii care interacționează în cazul declanșării unei tulburări mintale sau emoționale.

Din acest punct de vedere, considerăm că persoanele au un nivel diferențiat de vulnerabilitate, acest lucru însemnând că fiecare are șanse mai mult sau mai puțin mari de a dezvolta o tulburare mintală dacă se confruntă cu anumiți stresori. Factorii stresori cu care s-a confruntat Avram Iancu pot fi împărțiți cronologic în trei etape: înainte de Revoluția de la 1848, în timpul revoluției și în perioada postrevoluționară”.

Într-adevăr, istoricii care au investigat perioada prerevoluționară, anii 1848-1849 și apoi situația românilor din Transilvania în deceniile următoare revoluției au putut constata mulțimea evenimentelor și factorilor care i-au cauzat un stres consistent lui Avram Iancu (de la dezbaterile furtunoase ale Dietei Transilvaniei de la Cluj din 1847 legate de problema urbarială, la provocările complexe din anii revoluționari, la umilința îndurată de delegațiile românești la Viena, în anii 1849-1851, și eșecul în fond, pe termen scurt și mediu al programului național stabilit la Blaj). Autorii au concluzionat că semnele și simptomele prezentate în documentele consultate descriu anumite tulburări mintale, însă „un diagnostic precis nu i se poate pune acum, retrospectiv, lui Avram Iancu. Motivele țin de faptul că informațiile despre starea sa se întind pe mai mulți ani, în vreme ce un diagnostic precis presupune condiții precise, atât în privința simptomatologiei, cât și din perspectiva timpului necesar unei evaluări psihologice. Sursele prezintă unele comportamente dezadaptative, precum consumul de alcool și neglijența vestimentară, dar și tipare cognitive și emoționale disfuncționale precum dispoziția depresivă, anxietatea, amărăciunea sau lipsa speranței.

Aceste relatări sunt însă din timpuri diferite și, din păcate, sunt insuficiente pentru a putea discuta despre un diagnostic precis. Ultimele două decenii din viața Craiului Munților au fost marcate de o puternică suferință, pe care nici astăzi, din păcate, nu o putem explica întru totul, însă care în mod cert se leagă de eșecul, pe termen scurt, al programului revoluționar. Spre deosebire de alți congeneri de-ai săi, precum George Barițiu, Alexandru Papiu Ilarian sau Axente Sever, Avram Iancu nu a putut trece peste dezamăgirea pricinuită de regimul neoabsolutist al Habsburgilor și de lipsa de voință a autorităților în a contribui activ la emanciparea națiunii române”. În acest spirit al cercetării interdisciplinare efectuate de către Andrei

Sabin Faur și Andrada Lavinia Jucan, considerăm că momentele de „tulburare” surprinse de unii dintre contemporanii lui Iancu pentru intervalul 1852-1872 sunt mai degrabă forme ale unor depresii mai mult sau mai puțin profunde, mai scurte sau mai extinse în timp, prin care și Avram Iancu a trecut, ca mai toți oamenii. Astăzi, spre deosebire de trecut, suntem tentați să trecem mult mai ușor peste comportamentele aparent „ciudate” ale noastre ori ale celor din jur, cauzate de multitudinea depresiilor cu care ne confruntăm aproape în fiecare zi (de la eșecuri în dragoste, profesie, ratarea unei finale importante de către echipa favorită, pierderea alegerilor de către partidul/persoana îndrăgită etc.) Nu toți oamenii care trec prin depresii se exteriorizează la fel, depinde de structura fiecăruia. Firește, consumul de alcool, ceea ce este bine documentat de mărturiile vremii (și) în cazul lui Iancu, influențează comportamentele și poate prelungi ieșirea individului din depresie, sau, în anumite cazuri, generează manifestări de violență verbală și/sau fizică. Prin urmare, a-l mai cataloga astăzi, ca și în trecut, drept „nebul” pe Avram Iancu este o mare nedreptate față de memoria unui lider exemplar și care trebuie urgent remediată din istoriografie și conștiința publică.

Așa și trebuie să interpretăm, ca un gest al unui om normal și responsabil pentru soarta națiunii sale, scrisoarea adresată de Avram Iancu către redactorul *Gazetei de Transilvania*, în 23 iunie 1871, care se pare este ultima hârtie scrisă de mâna eroului: „Mai săptămânile trecute, nu numai natura vegetală, ci și firea omenească îmbrăcase un doliu supărăcios. Însă zeii cei de sus amândouă estea firi le schimbă în bucurie, liniștind viforele timpului. Așadară, noi, eștia de la munți, presimțind c-om avea un an mai bun de cum gândeam, noi am vrea ca bucuria noastră să vadeze și șesurile, prefăcând ostenelele oamenilor în fruct, și atunci însăși oricare națiune să poată învia și organiza cele de lipsă, națiunile cele puternice prin cultura lor sosind în ajutor unul altuia. Asta ar fi de dorit și la poporul român, ca și ei să se ajute unul pe altul, să poată înainta asemenea și cu celelalte națiuni”. Conform lui Silviu Dragomir, firul ideilor are logică, trădând o persoană preocupată de reînvierea națiunii sale, de organizarea, progresul și de solidaritatea fiilor ei. Semnează ca „avocat și general și prefect al legiunii «Auraria Gemina»”. „Diagnosticul” pus relativ recent de către prof. univ. dr. Mircea A. Birț

este mai mult decât sugestiv pentru nevoia corijării acelor care mai sunt încă tentați să-i atribuie lui Iancu starea de nebunie pentru a-i explica și caracteriza comportamentele mai puțin firești din perioada 1852-1872: „Avram Iancu s-a aflat sub un stres intens și de durată îndelungată, ceea ce va favoriza apariția unor manifestări psihopatologice de tipul etilismului, depresiei și al unor tablouri episodice de tip persecutor... Comportamentul și modul de a se prezenta în ultimii ani, tristețea sa vitală asociată cu dezinteres existențial până la neglijarea propriei persoane (inclusiv a igienei personale), refugiul în muzica nostalgică (în principal) a doinelor pledează pentru o depresie cronică precipitată și întreținută de presiunile politice. În acest context, consumul excesiv și cronic de alcool se poate datora depresiei și ar putea fi interpretat ca un echivalent depresiv *autodistructiv*, autolitic. Neîndoiește că depresia și alcoolul și-au pus amprenta negativă asupra strălucitei sale personalități în cei din urmă ani de viață”. *Sit tibi terra levis!* Avram Iancu a fost la 1848-1849 de fiecare dată în primele rânduri, în prim-planul acțiunii. Onestitatea, curajul, înțelepciunea, dublate de o înfățișare fizică plăcută, au făcut ca Iancu să fie iubit și ascultat de oastea moșilor, de tribunii și prefectii din munți. Pentru moși, pentru oamenii simpli, Iancu a rămas până la moarte *Craiul munților*, o adevărată figură de legendă. Mitropolitul Alexandru Șterca Șuluțiu nota în anul 1856, cu prilejul vizitei sale la casa lui Avram Iancu, că în jurul acestuia se crease deja un mit: „Nici nu să știe din istorie ca un popor sau vreo oaste să fie fost dăruit pe povățuitorul său cu atâta încredere și cu o așa sințeră alipire, ca cum au dăruit muntenii pe Iancu”. Era firesc ca la numai câțiva ani de la revoluție, chipul lui Iancu să dobândească o așa notorietate nu numai în „cetatea” Apusenilor, pe care el a reușit să o păstreze independentă în timpul războiului civil din Transilvania, dar și între ceilalți români din provincie. Încă din timpul evenimentelor revoluționare, figura lui Avram Iancu s-a detașat din galeria celorlalți lideri ai românilor transilvăneni, implicarea sa totală și dezinteresată, empatia lui față de cei mulți și

oprimați fiind rapid și corect percepută. Rolul lui Avram Iancu în organizarea și conducerea moșilor din Munții Apuseni a generat în mentalul colectiv imaginea unui Iancu salvator care se bucură de încrederea totală a maselor. Astfel, un martor anchetat în vara lui 1848 consideră că de Avram Iancu „poporul ascultă atât de mult, că nici chiar pe Isus Cristos nu l-ar asculta mai bine”. Stimuli care să sugestioneze mulțimea că Iancu ar reprezenta conducătorul providențial, salvatorul pe care istoria l-a propulsat pentru a împlini toate năzuințele, vin din chiar gesturile, faptele pe care acesta le face. Astfel, potrivit depoziției altui martor, un client de la han ar fi spus că în timpul unei adunări la Câmpeni, Avram Iancu „a făcut poporul să creadă despre dânsul că are o mare cruce de aur pe piept”. Asocierea simbolului creștin nu este întâmplătoare; crucea trebuia să întărească puterea salvatorului în eradicarea răului, să fie un simbol al luminii biruind întunericul, amplificând imaginea unui Avram Iancu providențial.

Bibliografie

Nicolae Bocșan, Rudolf Gräf, *Revoluția de la 1848 în Munții Apuseni. Memorialistică*, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2003.

Ela Cosma, „Avram Iancu inedit (1850-1877) în colecția Rațiu de la BCU Cluj-Napoca”, în vol. *Avram Iancu – 150 de ani de la moarte. Studii și comunicări*, coordonatori Ela Cosma, Varga Attila, Editura Argonaut-Editura Mega, Cluj-Napoca, 2023.

Silviu Dragomir, *Avram Iancu. O viață de erou*, ediție îngrijită, studiu introductiv și notă asupra ediției de Ioan Bolovan și Sorin Șipoș, Editura Școala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2022.

Andrei Sabin Faur, Andrada Lavinia Jucan, „Aspecte psihologice privind starea lui Avram Iancu în anii de după Revoluția de la 1848”, în *Orașul*, Cluj-Napoca, nr. 42-43, 2017

Gelu Neamțu, „Fluierul lui Avram Iancu”, în vol. *Avram Iancu – mit, realitate, simbol*, Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2012

Idem, „Aspirații daco-române reflectate în documentele unei anchete din Munții Apuseni la 1848”, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Historia*, XXXIII, 1, 1988

Iosif Vulcan, *Panteonul român. Portretele și biografiile celebrităților române*, ediție îngrijită, modernizată și adnotată de Cristian Bădilă, Prefață de Episcop Virgil Bercea, Postfață și Cronologie de Ioan F. Pop, Editura Vremea, București, 2021